

Å nedtone betydningen av paret som idé når det gjelder intime relasjoner mellom voksne: implikasjoner for familierapiens teori og praksis

JIM SHEEHAN

OVERSATT AV HILARY WONGRAVEN

Denne artikkelen hevder at det er på tide at familierapifeltet gir noe oppmerksomhet til å forestille seg hvordan andre relasjonsformer enn paret kan danne ramme for enkelte individers intime og seksuelle relasjoner dagens vestlige kultur. Artikkelen undersøker noen av de sentrale ideene som støtter opp under paret; både i religion, sosiale strukturer, i profesjonelle kulturer og knyttet til menneskets reproduksjon. Deretter undersøkes nærmere litteratur fra familierapifeltet, og i den litteraturen som dreier seg om parterapi og utroskap finner vi kimen til en kritisk gjennomtenkning av paret som en universell nødvendighet for voksnes intime relasjoner og seksuelle forhold. Artikkelen konkluderer med at man ved å vie større oppmerksomhet til historiske studier av disse temaene kan man åpne feltets evne til å forestille seg alternative praksiser i forhold til parrelasjonen. Samtidig kan man introdusere en nedtoning av parets betydning i det sosiale livet.

Jim Sheehan er studieleder for Family Therapy Training ved University College Dublin og Mater Misericordiae University Hospital, Dublin. Han er også professor 2 ved masterstudiet i familierapi og systemisk praksis ved Diakonhjemmet Høgskole, Oslo. E-post adresse: jsheehan@mater.ie

I flere tiår har det blitt uttrykt stadig økende bekymringer i forhold til ekteskap og posisjonen ekteskapet har i vestlige kulturer og samfunn. Relativt høye tall for skilsmisse og samlivsbrudd er blitt registrert både av regjeringer og de som står for utformingen av politikk, samt av en rekke ulike typer samfunnsvitere – deriblant familierapeuter. Det er ikke alltid klart hva som er motivet bak

bruken av ordet «krise» i denne sammenheng. Noen ganger virker det som om den nasjonale staten ønsker å «gjøre noe» med «problemet», ut fra en idé om at statlige budsjetter bør skjermes fra de finansielle ringvirkningene som slike menneskelige drametrolig vil medføre. Andre ganger kan det virke som om det dreier seg om en reell bekymring for den personlige velferden for en øken-

de gruppe i befolkningen – både voksne og deres barn – i tiden som følger etter at de har opplevde brudd i sine mest intime relasjoner. Om vi ikke helt forstå disse blandede og sammensatte motiver, så vet vi i alle fall at vestlige land har gitt en rekke ulike typer respons til denne mer overordnede «krisen»: dette inkluderer alt fra ulike kurs og programmer for par og ektefeller der en enten tar sikte på å forebygge samlivsbrudd eller å minske personlige, emosjonelle og finansielle kostnader forbundet med slike brudd, til programmer hvor intensjonen er å støtte fraskilte slik at det er mulig for dem å fortsette å stå i arbeid, samt programmer som er blitt utformet for å møte den lokale krise som kan oppstå for barn og unge når deres foreldre tar ut separasjon eller skilsmisse og dette forstyrrer barnets skolegang eller sosiale fungering. Som familierapeuter har vi spilt – og fortsetter å spille – en nøkkelrolle når vi responderer på denne krisen. Det kan handle om å hjelpe foreldre til å fungere «godt nok» som foreldre, både under og etter den følelsesmessige og relasjonelle krisen som bruddet innebærer. Av og til kan det handle om å hjelpe voksne og barn til å gjenvinne en opplevelse av kontroll over sitt eget liv etter mange ulike overtramp som er skjedd i forkant av et brudd.

I mange vestlige samfunn der familierapi har utviklet seg som en profesjonell praksis, har familierapeuter sett hvordan samlivspraksisen gradvis har endret seg fra livslang monogami til seriemonogami, hvor voksne gifter seg, skiller seg og gifter seg igjen, noen ganger flere ganger i løpet av et liv. Pinsof (2002) påpeker at den mest vesentlige endringen er at det nå er skilsmisse og ikke døden som er blitt «det vanligste ende-

punkt» for et ekteskap (2002:135). Selv om vestlige samfunn generelt har endret seg i forskjellig takt i forhold til dette punktet, kan Cherlins (1992) tidsfesting for endringer i USA anses som relevant for andre vestlige samfunn. I 1867 endte under 10 % av amerikanske ekteskap i skilsmisse. I 1985, 118 år senere, hadde dette tallet steget til over 50 % (Cherlin 1992). Pinsof har konkludert med at skilsmisse nå statistisk kan beskrives som det «vanlige» slutt punktet for de fleste ekteskap (2002:136). Med disse endringene oppsto det også utfordringer i feltet rundt dem – utfordringer som blant annet har hatt nære forbindelser med hvordan kilder og utviklinger i familierapifeltet oppsto i løpet av de siste 60 år. Parallelt med dette har mange vestlige samfunn debattert hvorvidt ekteskapets privilegier, deriblant ekteskapets juridiske status, burde være tilgjengelig for homoseksuelle par, eller om ekteskapet som institusjon bør beholdes voksne heteroseksuelle par. Selv om landene og samfunnene det gjelder har møtt handlingskravene som har vokst fra debattene på forskjellig vis, har alle samfunnene, uten unntak, blitt påvirket av disse debattene. Hvis en tar for seg den engelskspråklige litteraturen i fagområdet, kan det se ut som om familierapeuter i økende grad føler seg forpliktet til prinsipper hvor en unngår diskriminerende praksis i forhold til par som ikke utøver sitt samliv i tråd med den vestlige normen for voksen heteroseksualitet. Både i forhold til teori og praksis har familierapifeltet i dag forpliktet seg til å utøve en relasjonsbasert, selvreflekterende yrkespraksis der de profesjonelle utfordrer seg selv til å vurdere hvordan egen posisjonering mht. kjønn, rase, sek-

sualitet, religion, spiritualitet osv. kan ses i sammenheng med virkeligheten de skaper sammen med sin klient til enhver tid. Teorien og praksisen som har vokste fram og som preger terapeuters arbeid i dag, kjennetegnes av åpenhet i forhold til (og til dels en lovprising av) mange ulike typer forskjeller, samt en overbevisning om at vår hovedoppgave innenfor terapi er å hjelpe folk med å finne en måte å gå videre sammen, på tross av og *med* deres forskjeller. Av den grunn virker det merkelig at i forhold til arenaen som gjenstår, finner vi det så vanskelig å reflektere eller utforske egne for-forestillinger at vi kanskje best kan sammenlignes med fisk som ikke merker vannet de svømmer i. Her refererer jeg til parets arena – dyaden – eller det fortrolige paret som ramme for hva som helst av seksuell interesse og tilbøyelighet. Det kan se ut som om at ideen om at paret er fundamentet og hjørnesteinen for intime relasjoner blant voksne og i familieliv er så innprentet i våre kulturer og tankesett at de er blitt nesten umulig å utforske. Jeg sier «nesten umulig» fordi jeg likevel forsøker å utforske ideen nærmere i det som følger.

I vår bransje tar vi ideen om paret for gitt som et nødvendig utgangspunkt. Arbeidshypotesen som er grunnlag for denne artikkelen, er at det nå er på sin plass at familierapi som fagområde ser mer nøye på paret, både som idé og som levende fenomen ute i praksisfeltet. Vi utfordres til å kaste et friskt blikk på hvor godt paret har betjent ulike menneskelige funksjoner for ulike grupper innenfor våre ulike kulturer, og til å reflektere over hva slags konsekvenser det kunne få i disse postmoderne tider dersom det både ble åpnet for alternative forestillinger i samfun-

net om hvordan intime relasjoner kunne utforme seg hos voksne, og dersom paret mistet sin ledende posisjon på tilsvarende vis.

Selv om to har vært det hellige tallet som har regjert uten å bli utfordret når det gjelder hvilke former for intime relasjoner som kan godkjennes blant voksne, har dette ikke skjedd uten radikale endringer i hvordan tallets komponering kan fortolkes. Innenfor familierapifeltet var det trolig 80-tallets feministe som rettet den krasseste politisk kritikk mot paret. Dette førte til at vi ble mer oppmerksomme på hvordan de patriarkalske verdiene som dominerte innenfor det heteroseksuelle ekteskapet hadde forårsaket et trist liv for mange kvinner, med liten plass til opplevelsen av å være subjekt i eget liv (Bograd 1984; Hare-Mustin 1980 ;Goodrich 1991). Samtidig kan denne kritikken fremdeles kobles til visjonen av det heteroseksuelle eller homoseksuelle paret hvis intime relasjoner nå skulle kjennetegnes av likestilling og en omsorgsfilosofi med patriarkalske restanser som fremdeles kan oppleves som problematisk for kvinner i søken etter å bli subjekter i eget liv. Med andre ord – gjennom hele denne kritikken – forble ideen om paret uberørt. Selv om en erkjente at ekteskap og parskap ikke alltid var det tryggeste stedet – hverken fysisk eller psykologisk – for kvinner å bli værende, var den underliggende målsetting bak feministenes kritikk rettet mot rehabilitering av paret som fenomen, framfor posisjonering av parskap i en kontekst hvor samfunn også kunne tillate – og t.o.m. foretrekke – andre former for relasjonelle konstellasjoner. Rampage noterer i 2002 at til tross for at økningen i antallet skilsmisser mot slutten av siste århundre skjedde parallelt med at kvin-

ner fikk høyere forventninger i forhold til eget liv, håper fremdeles kvinner at ekteskap som institusjon kan endres i en retning som gir rom for at begge parter kan bli fornøyd. Han hevder at «dette forklarer hvorfor mange fortsatt inngår ekteskap til tross for deprimerende skilsmissestatistikker» (2002:266). Jeg starter mine betraktninger i forhold til paret ved å se nærmere på flere nøkkelideer som støtter så effektivt opp rundt paret som idé at det er svært vanskelig å vurdere dets nytteverdi, nøytralt sett. Her vil jeg fokusere på fire av disse støtter. I første omgang vil jeg se kort på *religiøse støtter*, uttrykt gjennom den brede jødisk-kristne arven innenfor vestlige kulturer. Deretter vil jeg se på *samfunnstøtter*, uttrykt gjennom ulik tildeling av rettslige privilegier til ulike former for intime relasjoner mellom voksne. I fortsettelsen vil jeg undersøke *profesjonelle støtter*, uttrykt i form av en voksende psykotераpeutisk kultur, hvor 60 år med teoriutvikling innenfor familierapifeltet utgjør en vesentlig andel. Til slutt vil jeg se på støtten paret får som idé, helt fra når livet begynner for individer.

Del II i artikkelen er viet til et avgrenset tema i feltet – både med hensyn til teori og praksis – parbehandling etter utroskap. Hensikten min er å belyse spenningsfelter og forskjeller som nylig er kommet til syne. Jeg tror at ved å utforske disse spenningene kunne vi øke egen motivasjon til å reflektere over hva som ligger til grunn for parskap som konsept, og at det kunne bli lettere å forestille seg at nye former for intim nærhet og tilhørighet mellom voksne kunne vinne anerkjennelse over tid.

1. Ideologiske støtter for paret

(a) Den jødisk-kristne arven

De fleste kulturer og samfunn i Vesten er gjennomtrengt av jødisk-kristne tradisjoner når det gjelder synet på hva som er viktige og «riktige» verdier. Selv i en tidsepoke som mange betegner som postkristen og postreligiøs, forblir denne arven dypt forankret i de institusjoner og praksiser som former vår hverdag. Ekteskap og samliv som par er en av disse grunninstitusjonene, og til tross for historiske endringer i hvordan livet som par kan arte seg, har det kristne idealet om livs-langt ekteskap og monogami tydelig forrang. Kort sagt forfekter dette idealet en kone per mann, en mann per kone og en livslang partner med hensyn til hva som kan tillates av seksuelle relasjoner mellom disse. Selv om kristne samfunn har sine ulike syn, har mange et felles syn når det gjelder kristent ekteskap mellom en mann og en kvinne. Det tolkes som et symbol på Guds kjærlighet til mennesker – en kjærlighet som ifølge den kristne narrativ er evig. Følgelig er det å gripe inn i denne symbolikken for mange mennesker forbundet med både frykt og forbud. Er ikke ethvert forsøk på grammatisk omskriving av denne symbolske sammenkoblingen også et forsøk på å skrive om en narrativ ikledd utallige håp og lengsler? Hvis vi for eksempel skulle tillate ekteskap mellom en mann og en annen mann, en kvinne med en annen kvinne, to menn med en kvinne eller to menn med tre kvinner, kunne ikke en slik utroskap mot idealet medføre at Gud ville anse det eldgamle løftet skrevet inn i tradisjonen om at «jeg vil være deres Gud og dere vil være mitt folk» som ugyldig? Hvem som

helst som følger med det kristne samfunnet i Vesten vet hvor vanskelig og omdiskutert det er å forsøke å gjøre sosiale og materielle privilegier tilgjengelig for homofile og lesbiske partnere. I respons til argumentet om at ekteskap mellom homofile og lesbiske par er en menneskerettighet, har mange samfunn inngått et kompromiss hvor par har blitt tildelt de fleste – hvis ikke alle – materielle privilegier som vanligvis tilfaller ekteskap uten å tildele selve retten til inngå ekteskap.

For flertallet i Vesten er kristne grunnforestillinger om at ekteskap er et livslangt fenomen basert på en heteroseksuell relasjon mellom en kvinne og mann så inngrodd at tanken på å forandre noe på denne ideen oppleves som en trussel mot vår eksistens. Dette til tross for at menneskerettighetskulturer i disse samfunn er på sterk frammarsj. I det hele tatt å røre ved den symbolske relasjonen som en tenker ekteskap står for, er å røre ved noe som har stor betydning for mennesket, slik vi oppfatter det i Vesten. Og selv om vi skulle velge å se bort fra mange kristne regler, er regelen om ekteskap ikke blant disse. Det er først når vi tar disse mektige forestillinger i betraktning at vi kan begynne å forstå både omfanget av utfordringene dette utgjør for mange samfunn i Vesten og mulighetene det byr på. Det er innenfor denne samfunnsrammen at islamsk kultur i økende grad er i ferd med å forankre seg. Tilstedeværelse av svært forskjellige måter å utøve livet på, både med hensyn til livet i familien og i forhold til intime relasjoner mellom voksne, kan føre til at vi i verste fall klamrer oss fast til nedarvede modeller eller i beste fall tør etterprøve ideen om heteroseksuell monogami innenfor våre tradisjoner. I Vesten er det he-

teroseksuelle paret livsformen som i de fleste tilfeller velges som ramme for intime relasjoner mellom voksne i familien. Den anses som et «naturlig» – kanskje til og med nødvendig – universalt fenomen som oppstår blant mennesker og hvor avvik betraktes som feil. Kan åpenhet i forhold til ekteskaps- og parskapsmodeller inspirert av islam og kristendom også kanskje romme en vilje til å granske denne overnevnte forestillingen om naturlighet i forhold til heteroseksuelle paret? Når feltet vårt først begynner å utforske hva som ligger til grunn for de ulike grunnformer vi møter i vårt arbeid – «paret», «familien» – vil det i søken etter å i større grad forstå hvordan de ulike religiøse tradisjoner fungerer som kunnskapsprodusenter for moderne liv, trolig også føre til økt engasjement på tvers av vitenskapsdisipliner innenfor religionsstudier.

(b) Samtidens sosiale strukturer

Sosiale idealer, lover og normer støtter også godt opp rundt ideen om det heteroseksuelle paret. Allerede i 1960-årene gjorde den store amerikanske sosiologen William Goode oss oppmerksom på at det var sammenheng mellom familielivets form og de rikdomsproduserende industrinæringene som støttet opp om dette (1963, 1994). Han fant opp nye begrep som «companionate family» (kameratfamilien) og «companionate couple» (kameratparet) for å understreke at det var denne organiseringen av livet i familien som gjorde industriens framtog mulig. Industrialiseringens prosess medførte i sin tur at denne livsformen fikk en raskere global spredning. Behov som hadde med kapital å gjøre, var også

knyttet opp mot behovet for en fleksibel og flyttbar arbeidskraft hvor unge voksne kunne *velge* hverandre som make framfor å få slike anliggender bestemt for dem av familiens eldste medlemmer. Her kunne de oppfostre barn et ledd lenger borte fra autoritetsstrukturene som karakteriserte de utvidede familiene og samfunn hvor de selv hadde vokst opp (Goode 1963:380). Det er verdt å bemerke at til å begynne med var denne regimeendringen (fra at det var de eldste og det lokale samfunnet som styrte paret til at det nå var den industrielle markedsplassen som stod for styringen) lovprist av Goode. Han mente at endringen bar med seg «håpet om å løsrive seg noe fra de eldres rådvelde og oppnå større frihet i forhold til rasediskrimineringen og rigiditeten skapt av klasse- og kastesystemer» (ibid). Goodes noe optimistisk syn hadde sammenheng med at for ham betød frihetsbegrepet ikke bare frihet *fra* noe, men også muligheter *for* noe: personlig ressurser kunne slippes løs, en ville få retten til kjærlighet, likestilling innenfor familien og til å ekte seg på nytt etter et mislykket, tidligere ekteskap (ibid). Når han tre tiår senere gjenbesøkte kameratparets gammelarena for å se nærmere på verdensomfattende endringer i skilsmissemønstre (1994), ble hans optimisme erstattet av bekymring. Markedsplassens overveldende krav var i ferd med å feie bort mulighetene han tidligere hadde fornemmet for dannelsen av nye former for par- og familieliv. Så hva hadde skjedd med dette kameratparet? Mens jeg senere i min framlegg kommer til å utdype ikke bare hvorfor en reduksjon i parets privilegier skjer, men vil også hevde at dette er ønskelig, vil jeg først drøfte noen av de veldig konkrete årsaker til

hvorfor paret trakk privilegiene til seg slik det gjorde. I starten trengte kapitalen arbeidere – hovedsakelig menn til å begynne med, men senere både menn og kvinner – som var noenlunde tilfreds med livet. Tilfredsheten som knyttet arbeiderens par- og familieliv nær opp til arbeidsplassens arena, rommet antagelser ikke bare om seksuell tilfredshet med partneren i ekteskap, men også om opplevelsen av kameratskap i den samme relasjonen. En annen årsak til at par samlet på privilegier, var knyttet opp mot deres stadig økende betydning som nøkkelkonsumenter for varene og tjenestene som hadde blitt produsert med arbeidskraft og som kapital nå gjorde tilgjengelig – alt fra mat til klær og (etter hvert) biler og ferier. Frontet av kameratparet, var det familiene selv som ble målgruppen for produktene de hadde skapt gjennom egen arbeidskraft. Apparatene for salg og markedsføring formet innenlandsk etterspørsel ved å avspeile idealbilder av paret og livet i familien som arbeidere kunne omfavne. Gradvis ble parets identitet koblet opp mot forbruk. Her refererer jeg ikke bare til forbruk av varer og tjenester produsert av markedet, men også til forbruk av forestillinger av dem selv som begjærlige konsumenter. Ideen om at parets medlemmer begjærte hverandre var sentral under utviklingen av disse idealforestillinger. Modernitetens inntog var blant annet kjennetegnet av at par ble dannet etter prinsippene om gjensidig valg som Goode beskrev i 1964. *Kjærlighet og romantiske følelser* var ansett som nøkkelingrediensene som skulle sikre fortsatt gjensidighet innad i par som nå ikke var lenger under oppsyn av familiens eldre. Ved siden av at den kristne arven tilbød en modell med

livslang monogami som et symbol på Guds evige pakt med mennesker, tilbød det industrielle samfunnet matchende, billedlige idealforestillinger om det livslange, heteroseksuelle paret som fungerte som elskere og kamerater og samtidig en livslang enhet av forbruksønsker og lengsler. Som om kontrollen og støtten skapt gjennom markedets virke ikke var tilstrekkelig, støttet også de nasjonale statene hvor denne industriutviklingen hadde funnet sted så sterkt opp rundt kameratparet med lovverk og sosial status at det ble svært lite fristende å stå utenfor modellen. Historisk sett er det bare relativt nylig at enkelte samfunn i Vesten har endret på lovverk som omtaler homoseksualitet som en forbrytelse. For eksempel ble homoseksualitet avkriminalisert i Irland så sent som i 1989. Til tross for lovendringer, forblir det heteroseksuelle paret i livslang monogami og ekteskap den dominerende sosiale enheten når det gjelder intime relasjoner mellom voksne. Og som flertallet av psykoterapeuter i Vesten vet, har våre praksiser blitt fylt av voksne (kanskje også tenåringer) som er fortvilet fordi de av ulike årsaker ikke kan eller ikke vil rette seg etter denne modellens krav. For selv om modellen har brukt to århundrer på å feste seg godt, kan vi likevel merke synlige brister. De samme medier som forsyner individer og par med forestillinger om lykke knyttet til forbruk, lar oss også få vite om omfanget av vold mellom partnere (noen ganger med dødelig utfall), om økende skilsmissetall, og om voksne som tilsynelatende trenger medisiner for å takle livet på grunn av sine psykiske vansker. Det har for eksempel blitt sagt (Barbour 2008:103) at det i UK i 2006 ble utstedt mer enn 34 millioner re-

septer på antidepressiva. Men til tross for at den knaker i sammenføyningene, beholder modellen sin dominerende posisjon. Ifølge modellen inviteres det unge voksne individet som har vært ubundet en stund til «å forelske seg» og gå inn i en sammenkoblet sekvens som kombinerer *kjærlighet, forpliktelse, seksuell enerett, ekteskap og samliv* samt inkluderer oppfostring av barn. Uten tvil finnes det variasjoner i de ulike måter den enkelte setter disse elementene sammen på og utøver sitt samliv i praksis; samtidig er det åpenbart at ideene om kjærlighet og om å elske og å bli elsket er blitt modellens sentrale kjerne. I en tidvis vittig polemikk mot den sentrale betydning ideen om kjærlighet har for parliv, minner Kipnis (2003:57) oss om at gjennom forelskelse vil individet vanligvis oppleve ikke bare gode følelser, men også angstrelaterte følelser i forhold til kjærlighet. Samtidens individer bekymrer seg over ideen om å leve uten kjærlighet: Vi frykter å miste den hvis vi har den, eller vi føler uro dersom vi ikke får den fortløpende i riktige mengder. Kipnis foreslår at redselen for og smerten ved å miste kjærlighet er så stor at de fleste mennesker er villige til å gjøre nesten hva som helst for å unngå at det skjer (ibid). Selv om vi vet at det egentlig er uunngåelig, kan vi bli fristet til å forsøke å kontrollere denne økende følelse av angst. Et slikt forsøk kan igjen føre til at vi blir utrygge eller sjalu og dermed iverksetter ymse prosedyrer for kontroll og overvåking overfor den vi elsker. Det er først når angstnivået er blitt så høyt at behovet for *psykoterapi* melder seg, som den tredje struktur som støtter opp om ideen om det monogame, heteroseksuelle par som stadig tror på kjærligheten.

(c) Psykoterapi som en kulturell praksis

Selv om den først ble utviklet som en sosial institusjon når moderniteten var godt i gang, har psykoterapi spilt en viktig rolle gjennom å tilby et svar når monogamimodellen slo brister.

Med den økende sekularisering i Vesten som bakteppe, har psykoterapi ofte blitt referert til som den nye religionen. Denne betegnelsen virker ikke så ufortjent, for individer som ønsker støtte i forhold til sine personlige og relasjonelle bekymringer søker ofte hjelp gjennom den kulturelle praksis som kalles *psykoterapi*. Skjønt en gjennom psykoterapeutisk praksis ikke har vært like forpliktet til prinsipper om livslange ekteskap og monogami som tilfellet var for forgjengerne, de religiøse premissleverandører, kan en likevel hevde at den psykoterapeutiske kulturen forfekter idealet om livslang, monogam kjærlighet som sosial regel, riktignok nå som seriemonogami.

Psykoterapien synes å bidra gjennom å tilby løsninger på de ulike problem knyttet til det å være i et parforhold, og å adressere den angst vi opplever både i forhold til redsel for å mislykkes i kjærlighet, og i forhold til den sårbarhet kjærlighet medfører. Familierapi begynte først å bidra til denne kulturen i etterkrigstiden; psykoterapien hadde inntil da vært dominert av psykoanalysen. Andre institusjoner så på familierapi som noe som kunne skape det relasjonelle limet som familiene trengte for å stå sammen i vanskelige tider, og hvis den mislyktes, kunne den i det minste sørge for å tilrettelegge for at personer som trengte det både fikk en velordnet avslutning av sitt parforhold,

samt hjelp til å rehabiliteres i forkant av ny pardannelse.

For de som har angst i forhold til kjærligheten, har systemiske familierapeuter kommet med en rekke ulike bidrag for å forsøke å forklare fenomenet: konflikt som følge av par- og familielivets sprikende behov, uløste tema i opprinnelsesfamilien, problemer med kommunikasjon og samspill, vansker med å kommunisere omkring følelser og behov. Enhver familierapeut ville lett kunne supplere denne listen med flere forklaringer og terapeutiske tilnærminger, utviklet for å adressere de mange utfordringer som oppstår i parforhold. I litteraturen for systemisk familierapi hvor alle disse forklaringer, rammer og praksiser finner sitt uttrykk, er det en ubestridt antagelse om at det er et vel fungerende voksent par som praktiserer intimsamvær innenfor parforholdets ramme, – vanligvis, men ikke alltid, heteroseksuelle, monogame og gifte – som representerer den sosiale rammen som alle forsøk på løsninger av de relasjonelle dilemma som måtte oppstå, må forholde seg til.

(d) Ved livets begynnelse som individer

Den siste støtten for paret som jeg nevner her er trolig mer empirisk enn ideologisk orientert. Det dreier seg om hvordan livets begynnelse for oss som individer ser ut til å utruste oss med en predisposisjon for paret. Psykoanalytikerens Adam Phillips forklarer vår predisponering slik: «I begynnelsen er ethvert barn enebarn. Barnet er ikke eiet av moren, for han eier henne allerede; han oppfører seg og lever som om han er berettiget. Det vil si at noen av våre tidligste oppfatninger er mo-

nogame oppfatninger: om privilegier og fortrolighet, og eierskap og tilhørighet. Dette er monogamiets grunnelementer» (Phillips 1996:38) Dette «eierskap» av moren er basert på det helt fundamentale faktum at vi er avhengige av henne for å sikre vår egen overlevelse ved livets spede begynnelse. Trolig medfører denne dramatiske avhengigheten av et annet menneske i livets begynnelse en livslang tilknytning til ideen om paret, og forestillingen om at det å være en del av et par er en forutsetning for vår overlevelse. Er ikke det vi ofte hører fra den som har blitt «forlatt» når par skilles: «Jeg vet ikke om jeg kan klare å overleve uten ham/henne.»

II. Utroskap i parbehandling

Jeg ønsker nå å fokusere på et område innenfor familierapipraksis hvor jeg mener at det finnes et stort potensial for å reflektere rundt det monogame paretshegemoni og privilegier innenfor vår kultur og i våre teorier. Området jeg refererer til er parbehandling etter utroskap. Selv om det er vanskelig å fastslå hvor utbredt utroskap er,¹ er det et vanlig klinisk inntrykk at dette er et av de vanligste problemer som presenteres når et par søker terapeutisk hjelp. Som innledning til en ytterligere dekonstruksjon av paret som forestilling, ønsker jeg å framheve noen interessante behandlingsforskjeller som finnes her i den engelskspråklige tradisjonen. Jeg identifiserer tre varianter: Den første kaller jeg *gjerningsmann/offer-modellen*, den er best representert i Pittman sitt arbeid (1989; 1993). Den neste varianten er best representert gjennom Brown sitt arbeid (1999; 2001; 2007) og jeg har valgt å kalle denne varianten *utro-*

skap som endringspotensial-modellen. Den tredje variasjonen er best representert av Michele Scheinkman sitt arbeid (2005) – og her låner jeg et scheikmansk begrep – *modellen bortenfor trauma og svik*.

Helt forenklet kunne en si at den første Pittmans modell er en «noen har gjort noe skikkelig galt»-modell. Jeg mener at Pittmans tilnærming er hemningsløst moralsk. For at parforholdet skal kunne rehabiliteres, må terapeuten forsøke å hjelpe den som har gjort noe moralsk galt med å fortelle den fulle sannheten. Pittman tror at dette er hva de fleste par ønsker når de presenterer utroskap som et tema for terapi. Modellen antyder at terapien vil slå feil dersom den fører til samtaler hvor hensikten er at den som har vært utro kan føle mindre skyld. Klinikere innenfor det psykiske helsevernet har lett for å begå denne feilen ved å koble personens ugjerning enten til en barndomsepisode eller til problemer fra et tidligere forhold (Pittman, Berman & Peluso 2007). Ifølge Pittman er hovedhensikten bak terapi ikke bare rehabilitering av forholdet, men også karakterbygging (2007:281). Deler av denne prosessen kan handle om å bistå mennesker i å forstå hvordan de tok beslutningen om å gjøre noe de visste var galt. Det er også regnet som feil å tillate den som er offeret i parforholdet å ta sin del av ansvaret for det som skjedde, selv om vedkommende skulle ville det selv. Pittman ser alltid på de historiske og familiære røttene for bestemte atferdsmønstre som sekundære og underordnede i forhold til det primære målet for terapi, som er full åpenhet mellom individer i parforhold. Denne åpenhet mener han er en nødvendig betingelse for rehabilitering av genuin intimi-

tet (ibid). Ifølge Pittman er utroskap rett og slett et brudd på det nødvendige monogamiet, et uberettiget og moralsk forkastelig overtramp mot grensene som gjelder for voksne som lever i intime parforhold. Troskap i forhold til verdier som forpliktelser, ærlighet og åpenhet har forrang selv over de mest rudimentære refleksjoner om andre verdier som kunne være gyldige for et kameratpar i samtiden. Det kan virke som om modellens funksjon er å fornye parets orientering mot monogamiets grunnverdier, slik at kameratparforhold kan fortsette. En tar for gitt at dette er en tilfredsstillende utvikling. Når det gjelder «karakterbygging», sier Pittman selv lite om hvilken mening han tillegger begrepet, men jeg antar at for ham innebærer det en slags godkjenning – både intellektuelt og atferdsmessig – av verdiene som er implisitt i monogamt parliv.

Den neste variant i de ulike behandlingstilnærminger er representert ved Emily Browns arbeid (2001; 2007). Bak utroskap ser Brown par som strever med å utvikle og vedlikeholde en tilstrekkelig grad av emosjonell nærhet. Hun belyser hvordan utroskapens skjulte budskap kan brukes som et viktig endringsverktøy under behandlingen (2007). En femdelte typologi for utroskap (unngåelse av konflikt, unngåelse av intimitet, sex-avhengighet, spaltet-selv, exit utroskap) skal gjøre det lettere å tydeliggjøre målene for terapi (2007:153). Ifølge Brown har de fleste som oppsøker terapi på grunn av utroskap i et parforhold behov for å lære nye, individuelle eller interpersonlige ferdigheter, hvis de skal klare å rehabilitere og forbedre forholdet. Med denne tenkningen vil exit utroskap og utroskap

basert på seksuell avhengighet oftere føre til et behov for en eller annen form for individuellterapi enn for parterapi. Når det gjelder de som forsøker å unngå konflikter, ser Brown utroskap i denne kategorien som en synliggjøring av behovet for en bedre maktbalanse i parforholdet. Terapien bør adressere den enkeltes redsel for konflikter, samtidig som det tas tak i øvrige, mer underliggende tema. Hos par som finner det vanskelig å oppnå emosjonell eller seksuell nærhet vil dette ofte erstattes med heftige krangler og diskusjoner og de blir mer sårbare for utroskap. For disse, mener Brown, bør behandlingen først og fremst adressere underliggende tema fra begges opprinnelsesfamilie (2001).

Sammenlignet med Pittman, kjennetegnes Browns tilnærming til utroskap av at moralisering uteblir. Etter mitt syn tilbyr hun også en mer sofistikert ramme for behandling. Men alle hennes teorier, forklaringer og intervensjoner handler om emosjonell, relasjonell og atferdsmessig dynamikk og er kun rettet mot paret og deres opprinnelsesfamilier. Brown gjør ingen anstrengelser for å se på den kulturelle betydningen av den høye og stadig økende forekomst av utroskap, samt de etterfølgende skilsmisser. Hun tar heller ikke stilling til hvorvidt det å organisere livet sitt i monogame parforhold, som jo er selve forutsetningen for utroskap, egentlig representerer en hensiktsmessig måte å leve på for det store flertall. Skjønt Browns modell minner lite om Pittmans gjerningsmann/offermode, stiller ingen av modellene noe spørsmål ved paret som en nødvendig ramme for intime relasjoner mellom voksne.

Omtrent samtlige modeller i feltet antar at en eller begge parter vil erfare trauma etter at

utroskap har blitt kjent (for eksempel Abrams Spring 1996; Lusterman 1998; Gordon & Baucom 1998; Gordon, Baucom & Snyder 2004). Likeledes foreslår de fleste modeller at en vier oppmerksomhet til opplevelsen av å ha vært sveket. Andre modeller – som for eksempel den som Gordon og Baucom fremmet i 1998 – ser utfordringen i forhold til tilgivelse som en viktig ingrediens i terapien ved utroskap. Når vi tenker gjennom hva som kan være en adekvat respons til par som søker behandling etter utroskap, kan alle elementene som er nevnt ovenfor virke nødvendige. Samtidig tror jeg ikke at disse alene er tilstrekkelige. Vi burde forvente mer fra teoriene våre på dette området enn at de kun avgrenses til å gi oss enten et sett med familiebaserte hypoteser rettet mot problematiske følelser og handlinger, eller et sett med verktøy for å håndtere kriser og lege utroskapets sår. Tatt i betraktning hvor ofte utroskap blir et tema for par i terapi,² bør vi etter mitt syn anvende større fantasi når vi utvikler teori for dette praksisområdet.

For et par år siden sto Michele Scheinkmans stemme (2005) for en annerledeshet som skapte en betydelig utvidelse i teoriutvikling for dette området. Uten å se bort fra de eventuelle sårede sinn og relasjoner som kan oppstå etter at utroskap er blitt kjent, flytter Scheinkman fokus og vier oppmerksomhet til de sterke emosjonelle kreftene som i første omgang får utroskap til å skje. Skiftet hun foretar seg, her inviterer oss til å reflektere over den plass vi vier begjær og romantisk kjærlighet i våre liv, og til å åpne for tveitydigheter og ufornuft som våre erfaringer her kan framkalle.

Scheinkman hevder at hittil har faglitteraturen om utroskap som har preget familieterapifeltet forholdt seg til de kulturelle normene som fremmer langvarige, monogame parforhold som et sunt ideal (2005:228). Perspektivene som presenteres i litteraturen unnlater for det første å ta hensyn til hvor forskjellig de ulike kulturene vekter monogami, selv når det er generell støtte for idealet. De unnlater også å avspeile at det finnes deler av homofile samfunn som går inn for ikke-monogame seksuelle ordninger. Til slutt unnlater de å ta i betraktning selve det menneskelige dilemmaet som trer fram i et langvarig forhold til en og samme person, når tilknytning og begjær skal forenes. Scheinkman har også et annet syn enn Pittman, Brown og de fleste andre når det gjelder ideen om at om åpenhet, ærlighet og transparens er nødvendig for å beskytte parets intime liv. Hun mener at litteraturen på området overvurderer verdien av fullstendig åpenhet og kommunikasjon, og undervurderer verdien av opplevelse av hemmeligholdelse og mystikk i et forhold også kan bidra til intim samhørighet. Våre teorier skaper ikke åpninger for å trekke idealene vi tilbyr kameratparet i tvil, eller for å stille spørsmål ved hvor nyttige disse idealene er. Disse idealer oppfordrer den enkelte i kameratparet til å være en hensynsfull elsker og beste venn, intellektuelt likestilt og følelsesmessig støttespiller. Gitt uhyrligheten i disse forventninger mener Scheinkman at det ikke er så rart at kameratparet som sosialform viser seg så problematisk, fordi de høye idealer medfører at skuffelse er innskrevet i idealet fra starten av (Scheinkman 2005). For Scheinkman, som Kipnis (2003), kan terapi for par lett fungere som en under-

trykkende sosial kraft og bidra til at ting forblir uendret. Parterapeuten kan helt uforvarende generere ideen om at for par i langvarige forhold kan ambivalensen i forhold til hverandre og til selve forholdet helbredes, bare de fortsetter «å jobbe med det» (Kipnis 2003:31). Scheinkman har stått for en betydelig utvidelse av teorien på dette området. Selv om hun aksepterer at kameratparet er modellen som de fleste – om ikke alle – par har valgt, skyr hun ikke oppgaven med å iverksette en kritisk refleksjonspraksis som virkelig tar på alvor dilemmaet som nødvendigvis må oppstå for par i langvarige forhold omkring tilknytning, begjær og romantisk kjærlighet. Gjennom å adressere disse tema, unngår hun å betrakte utroskap som et spørsmål om moral, samtidig som hun tar vare på de etiske sidene ved disse spørsmål gjennom sin kritiske refleksjonspraksis.

III En utforskning av «intimitetens antall» (antallet impliserte når voksne binder seg seksuelt) og hva dette kan innebære for familierapiteori og praksis

Jeg har argumentert ovenfor med at Scheinkmans kritiske refleksjonspraksis representerer en berikelse for teori og praksis rettet mot å hjelpe paret etter utroskap. Men etter mitt syn bør denne tenkningen føres minst et skritt videre. Denne utvidelsen forholder seg til hva slags forventninger vi bør kunne ha til teoridannelse. Teori bør produsere mangefasetterte beskrivelser og forklaringer av et fenomen som avslører dets kompleksitet under ulike betingelser, men det bør ikke avgrenses til dette. Teori bør også utforske de muligheter som finnes i randsonen av et fenomen; det

vil si at vi bør ta i bruk vår fantasi og utmale disse mulighetene før de oppstår, samt å utforske hvilke konsekvenser de ville ha om de ble reelle.

«Når vi betrakter fenomenet utroskap og ser på dets utbredelse, hvordan har vi da kunnet unngå å betrakte dette som et kreativt forsøk på å bryte med den sosiale rammen som ideen om det monogame paret representerer? Er det ikke påfallende at vi ikke har våget å se utroskap som en måte å utforske nye sosiale rammer for hvordan voksnes behov for intimitet kan organiseres?»

Kipnis (2003:116) viser til et estetisk, kreativt syn på utroskap når hun sammenligner den med en kolossal skulptur av leire, som rokker ved den mest grunnleggende geometriske form i vårt organiserte sosiale liv: paret – endringen av dette fra dyade til triade vil samtidig endre konturene og den grunnleggende infrastruktur i moderne intimitet. Bør ikke vi som utvikler teori i dette området ta ansvar for å begynne å formulere mer vågale og utvidende spørsmål om hvilke mulige former disse relasjoner, som vi vier så mye av vår oppmerksomhet til, kan ta? Med dette mener jeg at det er behov for at familierapiteori eksplisitt retter seg mot å utforske selve den sosiale form familien nå har. Det er allerede blitt tatt noen viktige skritt i denne retningen. Det økende kulturelle og krysskulturelle fokus det siste tiåret har hatt betydning for teoriutformingen. Dette rammeverket har likevel vært for begrenset til å avføde nye forståelsesrammer for å forstå det innerste familielivet. Det er gjort forsøk på å forstå hvilken betydning det har for tradisjonelle familiefunksjoner at familiene består av partnere av samme kjønn (gift eller ikke), i

forhold til familier bestående av heteroseksuelle par (gifte eller ugifte). Men feltet har fortsatt til gode å bruke sin teoretiske fantasi til å stille spørsmål ved det jeg her har kalt «intimitetens antall», som familieformen er basert på. Hvis vi skal forsøke å tenke ut over forutsetningen om paret, som har slike sterke røtter i den vestlige familietradisjon, er det behov for å stille følgende spørsmål:

Kan vi se for oss, og hvilke implikasjoner ville det få, hvis ekteskapsloven ble utvidet til å gjelde ikke bare for homoseksuelle og heteroseksuelle par, men til også å inkludere intime enheter bestående av tre, fire eller fem personer?

Er det mulig å løsrive det legale og sosiale fenomenet ekteskap fra ideen om paret, uten å miste så mye av de eksisterende fordeler ekteskapet representerer at ulempene ville oppveie fordelene av denne utvidelsen?

Kunne et samfunn uten de ekteskapslover vi nå kjenner, være mer tilbøyelig til å utvise respekt for – og tillate – et større mangfold med hensyn til voksne intime relasjoner?

Ville det være mulig å plassere det juridiske ansvar for barn i plurale voksne relasjoner tydelig nok til å beskytte barns helse, velvære og deltakelse i samfunnet?

Kan den romantiske kjærligheten frigjøres fra den nå nærmest refleksmessige forbindelse til ideer om forpliktelse, seksuell eksklusivitet og livslange forhold?

Er det mulig at vår tilnærmede avhengighet av fenomenet forelskelse og romantisk kjærlighet modifiseres av teori, slik at det gis rom for kjærlighet mellom venner, enkeltpersoners kjærlighet til lokalsamfunnet, og kjærlighet i et fellesskap rettet mot andre grupper av mennesker?

Paradoksalt nok kan familierterapi gjøre mer enn bare å redusere privilegiene eller den status paret har fremfor andre mulige relasjonsformer. Gjennom en relativ reduksjon av parets betydning som idé, ville forutsetningene for mennesker som velger å leve på denne måten i samtidens ulike og komplekse, kulturelle kontekster, trolig forbedres.

En annen implikasjon for familierapi teori gjelder den status vi har tilegnet paret og familien som sosiale former i våre teorier. Hvis det er slik at vår tids sensitivitet, den tiden som er blitt kalt «sen-moderne» eller «postmoderne», oppmuntrer oss til å betrakte utformingen av sosiale strukturer ikke som naturgitte, men nettopp som konkrete sosiale/historiske/kulturelle uttrykk og konvensjoner, da utfordrer en ansvarlig profesjonell tenkning oss til å ikke bare rette all vår teoretisk og praktiske energi mot å beskrive de eksisterende sosiale former, samt å få dem til å fungere optimalt, når det er mye som tyder på at disse strukturene ikke fungerer for folk. Det synes opplagt at noe av denne energien bør rettes mot en kreativ utforskning av nye muligheter for strukturer som kan passe bedre for manges liv i samtiden.

Og hva må gjøres i praksis for å oppnå dette? Til å begynne med måtte vi erstatte en ureflektert akseptering av paret med et spørsmålstegn. Om vi forholder oss til vårt eget privatliv, eller snakker med klienter om deres, eller begge deler, uansett hvor vi møter paret bør vi spørre, ikke bare om en gjør det riktige eller ikke innenfor rammene av paret, men hvorvidt par-formen i seg selv er det mest velegnede middel for å uttrykke våre behov for intimitet, gitt de betingelser og verdier som styrer livene våre.

Hva må til for å gripe de muligheter som kan vokse frem av denne type refleksjoner? En viktig nøkkel vil etter min mening være å studere historien til, og utviklingen av, de sosiale rammer menneskene i samtiden finner seg selv i. Dette innebærer en ny måte å studere familien, paret og ekteskapet slik det har utviklet seg i de mange kulturer vi tilhører. Det innebærer å vie oppmerksomhet til spørsmål som:

Hvordan er rammene for henholdsvis heteroseksuelle, lesbiske og homofile par blitt utformet gjennom historien, i ulike kulturer?

Hva kjenner vi til av forsøk på å skape alternative rammer for å regulere voksen intimitet i ulike kulturer?

Det å engasjere seg i en slik historisk studie kan etter min mening revitalisere spørsmålet om parets dominans i et felt som risikerer å fokusere for mye på teknikk og intervensjoner som vi søker umiddelbart belegg for, på bekostning av kritisk refleksjon over de bestående sosiale strukturer.

Noter

- 1 Antatte prosentall for minst ett tilfelle av utroskap mellom par ligger mellom 20 % og 40 % (Peluso 2007) eller mellom 20 % og 70 % (Kipnis 2003).
- 2 For eksempel: for mer enn 30 år siden viste en spørreundersøkelse blant familierapeuter i USA at utroskap var et tema hos 46 % av par som kom til terapi (Humphrey & Strong 1976).

Referanser

- Abrams Spring, J. (1996): *After the affair: Healing the pain and rebuilding trust when a partner has been unfaithful*. HarperCollins, New York.
- Barbour, M. (2008): *The Pursuit of Happiness*. *Easy Living*, March, 102–105.
- Bograd, M. (1984): Family systems approaches to wife battering: a feminist critique. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54:558–568.
- Brown, E.M. (1999): *Affairs: A guide to working through the repercussions of infidelity*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Brown, E.M. (2001): *Patterns of infidelity and their treatment* (2nd ed.). Brunner-Routledge, Philadelphia, PA.
- Brown, E.M. (2007): The Affair as a Catalyst for Change (s. 149–165). In: Peluso, P.R. (ed.): *Infidelity: A Practitioner's Guide to Working with Couples in Crisis*. Routledge, New York.
- Cherlin, A.J. (1992): *Marriage, divorce and remarriage*. Harvard University Press, Cambridge.
- Goode, W. (1963): *World Revolution and Family Patterns*. The Free Press of Glencoe, London.
- Goode, W. (1994): *World Changes in Divorce Patterns*. Yale University Press, New Haven.
- Goodrich, T.J. (1991): *Women and Power: Perspectives for family therapy*. W.W. Norton, New York.
- Gordon, K.C., Baucom, D.H. (1998): Understanding betrayals in marriage: A synthesized model of forgiveness. *Family Process*, 37:425–450.
- Gordon, K.C., Baucom, D.H., Snyder, D.K. (2004): An integrative intervention for promoting recovery from extramarital affairs. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30:213–231.
- Hare-Mustin, R.T. (1980): Family therapy may be dangerous to your health. *Professional Psychology*, 11:935–938.
- Humphrey, F., Strong, F. (1976): *Treatment of extramarital sexual relationships as reported by clinical members of AAMFC*. Paper presented at the meeting of the Northeastern American Association of Marriage and Family Counselors, Hartford, CT, May 22.
- Kipnis, L. (2003): *Against Love*. Vintage Books, New York.
- Lusterman, D.D. (1998): *Infidelity: A survival guide*. New Harbinger, Oakland, CA.
- Peluso, P.R. (2007): *Infidelity: Introduction and Overview* (s. 1–7). In: Peluso, P.R. (ed.): *Infidelity: A Practitioner's Guide to Working with Couples in Crisis*. Routledge, New York.
- Pinsof, W.N. (2002): The Death of «Till Death Us Do Part»: The Transformation of PairBonding in the 20th Century. *Family Process*, 41:135–157.
- Pittman, F. (1989): *Private lies: Infidelities and the betrayal of intimacy*. W.W. Norton, New York.
- Pittman, F. (1993): Beyond betrayal: Life after infidelity. *Psychology Today*, 33:78–82.
- Pittman, F., Berman, K., Peluso, P.R. (2007): Reflections of a Master: An Interview with Frank Pittman (s. 279–289). In: Peluso, P.R. (ed.): *Infidelity: A*

Practitioner's Guide to Working with Couples in Crisis. Routledge, New York.

Rampage, C. (2002): Marriage in the 20th Century: A Feminist Perspective. *Family Process*, 41:261–268.

Scheinkman, M. (2005): Beyond the trauma of betrayal: Reconsidering affairs in couples therapy. *Family Process*, 44:227–244.

Summary

This paper argues that it is time for the family therapy field to put some of its energies towards imagining how relational forms other than the pair might provide better containers for adult intimate/sexual life for some individuals in contemporary western cultures. Following an examination of some central ideological supports for the pair found in religion, social structure, professional culture and human reproduction, the paper finds in the family therapy literature on couple treatment for infidelity the seeds of a critical re-evaluation of the form of the pair itself as a universal necessity underpinning adult intimate/sexual life. The paper concludes with the suggestion that greater attention to the historical study of forms supporting this life may release the field's capacity to imagine practical alternatives to the form of the pair at the same time as bringing about a helpful toning down of the significance of the pair in social life.